

POSUDEK OPONENTA DISERTAČNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení doktoranda: **Mgr. et Mgr. Nikola BRANDOVÁ**
Studijní program: Rehabilitace
Oponent disertační práce: **prof. PhDr. Martina Mojtoová, PhD.**
Školitel: doc. PhDr. Bc. Alena Kajanová, Ph.D.
Název disertační práce: ***Sociální exkluze jako determinanta zdraví u uživatelů pervitinu***

Aktuálnost' a náročnost' zadanej témy práce, zorientovanie sa študenta v danej problematike predovšetkým analýzou domácej a zahraničnej literatúry, prehľadnosť a logická štruktúra práce:

Téma práce je aktuálna a náročná na spracovanie. Každoročne zaznamenávame incidenciu užívateľov drog, ako to potvrdzuje aj sama autorka. V Čechách je najzneužívanjšou nelegálnou drogou pervitín, takmer vo všetkých krajoch tvorí väčšinu (až 80%) klientov nízkoprahových adiktologických služieb práve užívateľa pervitinu. V r. 2019 bol v Juhočeskom kraji odhadovaný počet cca 2500 užívateľov pervitinu.

Predložená dizertačná práca má od úvodu spolu 162 strán. Práca je prehľadná a logicky štruktúrovaná. Jednotlivé časti na seba nadväzujú a práca vytvára logický celok. Teoretické východiská sú veľmi dobre sytené množstvom aktuálnych odborných domácich aj zahraničných zdrojov. Autorka uvádza až 256 zdrojov literatúry na 30. stranách textu. Ako nedostatok vnímam, že teoretické východiská často pôsobia ako popis jednotlivých definícií, kde úplne absentuje kritický postoj autorky. Citácie použité a prezentované v práci sú korektné. Žiaľ, nedostala som sa k protokolu o kontrole originality práce, takže k tomu sa neviem vyjadriť.

Autorka sa v teoretických východiskách zameriava na sociálne determinanty zdravia, konkrétne na sociálny gradient, stres, detstvo, sociálne vylúčenie, prácu, nezamestnanosť, sociálnu oporu, výživu, závislosti a dopravu, popisuje jednotlivé zložky sociálnej exklúzie (ekonomickú, priestorovú, sociálnu dimenziu, symbolickú, kultúrnu a politickú). Z hľadiska počtu strán autorka rovnaký priestor venuje problematike užívania nelegálnych drog, rozvoju drogovej závislosti, zdravotným, sociálnym, ekonomickým a právnym dôsledkom ich užívania a systému starostlivosti o užívateľov drog v Českej republike. Spomína aj situáciu užívania návykových látok v období pandémie COVID-19. Špeciálne sa zameriava na pervitín, ktorý je v Čechách najzneužívanjšou nelegálnou drogou. Autorka používa väčšinou slovné spojenie „problémoví užívatelia drog“ aj napriek tomu, že sa odvoláva na používanie nestigmatizujúceho jazyka – namiesto „problémoví užívatelia drog“ sa odporúča používať výraz „ľudia užívajúci drogy rizikovo“.

V teoretických východiskách mi chýba viac informácií z iných európskych krajín ohľadom užívania drog a najmä systému starostlivosti o užívateľov drog. Privítala by som, keby

autorka popísala konkrétne súčasný stav problematiky užívania drog, resp. pervitínu, aspoň pár príkladov z okolitých európskych krajín by prácu určite obohatilo. Ak sa chcela autorka zamerať iba na Českú republiku, mala to mať uvedené v názve dizertačnej práce: Sociální exkluze jako determinanta zdraví u uživatelů pervitinu v ČR.

Na s. 53-56 sa autorka venuje definíciám kvality života skôr všeobecne. Určite by nebolo na škodu, keby venovala viac priestoru kvalite života užívateľov drog, jedna strana je nepostačujúca. Autorka tiež mohla venovať viac priestoru problematike sociálnej exklúzie, spomína ju len okrajovo v podkapitole 1.2.4 Sociálna exklúzia ako následok užívania drog na s. 32-33. Autorka do príloh vhodne vložila vzor otázok do rozhovoru, dotazník kvality života a zoznam kódov a kategórií.

Vhodnosť zvolených metód spracovania riešenej problematiky, formulácia cieľov práce a miera ich splnenia, rozsah a úroveň dosiahnutých výsledkov, analýza a interpretácia výsledkov a formulácia záverov práce:

Autorka si vytýčila dva ciele výskumnej časti práce:

1. Identifikovať vplyv sociálnej exklúzie na zdravie užívateľov pervitínu v Českých Budějoviciach.
2. Popísať kvalitu života užívateľov pervitínu v Českých Budějoviciach.

Stanovila si 3 výskumné otázky. Rozhodla sa pre kombináciu stratégie kvalitatívneho (pološtruktúrovaný a biograficko-naratívny rozhovor) a kvantitatívneho výskumu (štandardizovaný dotazník kvality života WHOQOL-BREF) doplnený o niekoľko vlastných otázok sociodemografického charakteru: pohlavie, vek, vzdelanie a dĺžka užívania drogy.

Výskumný súbor kvalitatívnej časti výskumu tvorilo 15 užívateľov pervitínu žijúcich v Českých Budejoviciach. Išlo o 7 mužov a 8 žien, ktorí boli klientmi služieb pre užívateľov drog v Českých Budejoviciach a primárne nepochádzali z exkludovaných lokalít či exkludovaného rodinného prostredia. Získané údaje boli analyzované metódou zakotvenej teórie s použitím software pre analýzu kvalitatívnych dát Atlas.ti.

Výskumný súbor kvantitatívnej časti výskumu tvorilo 437 respondentov (289 mužov a 148 žien) – užívateľov metamfetamínu v Juhočeskom kraji. Získané údaje boli prevedené do dátovej matice a následne štatisticky spracované. V rámci kvantitatívnej časti výskumu autorka formulovala 16 hypotéz.

Autorka detailne popísala priebeh zberu kvantitatívnych aj kvalitatívnych dát, etiku výskumu a limity výskumu. Vo výsledkoch popísala a interpretovala kvalitatívne údaje získané prostredníctvom individuálnych rozhovorov s užívateľmi pervitínu, ktoré spracovala do jednotlivých kategórií a subkategórií vytvorených v rámci kódovania. Významným konceptom, ktorý vznikol kódovaním dát a popisuje jav sociálnej exklúzie s užívaním pervitínu, autorka nazvala REAKCIA. Ten ďalej rozdelila na tri hlavné dimenzie – reakcia samotného užívateľa, reakcia okolia a reakcia rodiny v súvislosti s užívaním drogy. Zameriavala sa na prístup k užívateľom pervitínu v zdravotníctve, na tému fyzického

a psychického zdravia, poskytovanie zdravotnej starostlivosti, trh práce, sociálnu sieť, pocity, zvlášť negatívne pocity voči sebe, svojmu okoliu, vo vzťahu k rodine, pozitíva abstinencie, motiváciu k abstinencii, životnú spokojnosť, bývanie a paradigmatický model užívania pervitínu v kontexte spoločnosti. Svoje výstupy obohatila aj prostredníctvom dvoch schém – Model procesu rozhodovania užívateľa pervitínu o využitie zdravotnej starostlivosti (s. 92) a Paradigmatický model užívania pervitínu v kontexte spoločnosti (s. 105).

Vo výsledkoch kvantitatívnej časti zberu dát autorka popísala výsledky získané v rámci jednotlivých položiek dotazníka WHOQOL-BREF spolu s testovaním stanovených hypotéz. Zaznamenala štatisticky významný vzťah ohľadom pohlavia, kde ženy vykazovali signifikantne horšie skóre než muži v oblasti fyzického a duševného zdravia a sociálnych vzťahov. Takisto sa potvrdilo, že s dĺžkou užívania pervitínu sa kvalita života v oblasti fyzického a psychického zdravia znižuje. Konštatujem, že rozsah výsledkov vychádza z prezentovanej problematiky a využívaných metód a výsledky ponúkajú rôzne možnosti využitia. V diskusii sa autorka venovala oblasti obranných mechanizmov, kvalite života užívateľov pervitínu, zdraviu a zdravotnej starostlivosti, kde vhodne porovnávala získané dáta s výsledkami a skúsenosťami iných autorov. Mohla však využiť informácie aj z viacerých novších zdrojov od r. 2016 vyššie. Zaujímavé je zistenie, že užívatelia metamfetamínu drogy užívajú za účelom zvýšenia kvality ich života a na druhej strane, chronické užívanie vedie k jeho zníženiu (výskyt depresii, apatie, nižšia úroveň šťastia a subjektívnej pohody).

Za veľmi dobré považujem, že neopomenula problematiku labelingu, resp. stigmatizácie (dokonca aj v systéme zdravotnej starostlivosti) a ich dôsledky.

Z pohľadu získaných a spracovaných dát, cieľ dizertačnej práce bol naplnený a výskumné otázky zodpovedané. Predložená práca je z hľadiska významnosti prínosná pre pracovníkov služieb, ktorí sa zameriavajú na prácu s užívateľmi pervitínu, resp. drog na všetkých úrovniach, od kontaktných centier a terénnych programov až po terapeutické komunity a doliečovacie centrá. Získané výstupy sú použiteľné v praxi smerom k zvýšeniu kvality života a uspokojeniu individuálnych potrieb užívateľov drog.

Prínosom je systematické spracovanie témy, konkrétnosť výskumných výstupov, kvalitná práca so širokým okruhom odbornej literatúry. Práca prináša širokú škálu výsledkov, ktoré ale skôr monitorujú súčasný stav a mohli by viac hľadať možnosti optimalizácie do budúcnosti. Celkovo oceňujem veľmi dobré a prehľadné spracovanie získaných dát a takisto osobnú zaangažovanosť autorky v problematike, keďže dlhoročne pôsobila v organizácii, ktorá poskytuje služby pre užívateľov drog v rámci Juhočeského kraja.

Čo sa týka záverov a odporúčaní do praxe, mali by reprezentovať tzv. akčný plán – kto, čo, kde a ako by mal robiť, čiže veľmi konkrétne informácie. V autorkiných odporúčaníach konkrétny popis ich realizácie absentuje, napr. Edukovať klienty o potrebe zdravotní pēče, o právu byť registrovaný u lekáre a pēči využívat. – kto, kde a ako by mal toto odporúčanie realizovať? Autorke odporúčam vybrané časti práce publikovať.

Otázky:

1. Čo Vás počas realizácie výskumu prekvapilo a prečo?
2. V Odporúčaniach pre prax navrhujete niekoľko preventívnych opatrení. Akú úlohu v nich zohráva sociálny pracovník?
3. V práci sa zameriavate aj na kvalitu života. Súvisí podľa Vás kvalita života užívateľov drog s kvalitou života poskytovateľov sociálnych služieb?
4. Ako konkrétne by ste navrhli spracovať výskum vzhľadom na Vami odporúčané zameranie na obranné mechanizmy užívateľov drog?

Záver:

Predložená dizertačná práca spĺňa požiadavky kladené na tento typ kvalifikačných prác a v predloženej forme ju odporúčam k obhajobe.

V Nitre, 30.9.2021

podpis oponenta disertační práce:

prof. PhDr. Martina Mojtovej, PhD.

POSUDEK OPONENTA DISERTAČNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení doktoranda: **Mgr. et Mgr. Nikola Brandová**
Studijní program: Rehabilitace
Oponent disertační práce: **doc. PhDr. Mgr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M.**
Školitel: doc. PhDr. Bc. Alena Kajanová, Ph.D.
Název disertační práce: ***Sociální exkluze jako determinanta zdraví u uživatelů pervitinu***

Předložená disertační práce s názvem *Sociální exkluze jako determinanta zdraví u uživatelů pervitinu* se zaměřuje na problematiku, která je v českém prostředí kontinuálně řešena nejen v adiktologii, sociální práci, kriminologii, psychologii či psychiatrii. Velká část odborných textů se věnuje tomuto fenoménu z medicínské perspektivy, ale i z pohledu sociální prevence. Téma uživatelů pervitinu nabízí multidisciplinární přístup a kombinaci jednotlivých poznatků o této komunitě.

Přístup Mgr. et Mgr. Nikoly Brandové k tématu vychází z relevantní literatury, autorka představuje základní termíny a teoretické přístupy, které vychází z domácích i zahraničních výzkumů. Téma disertační práce lze považovat za aktuální, ocenit lze snahu autorky věnovat se poměrně komplikovanému výzkumnému poli (včetně získávání relevantních informantů). Pozitivem je především vhodná kombinace kvalitativního (v podobě realizace „zakotvené teorie“) a kvantitativního přístupu (vlastní dotazníkové šetření za pomoci dotazníku WHOQOL-BREF).

Téma je autorce blízké, což bylo výhodou při sběru dat formou rozhovorů, ale i realizaci dotazníkového šetření. Ocenit lze nejenom dobrou teoretickou ukotvenost disertační práce, ale i kvalitně připravenou metodickou část (výzkumné otázky, hypotézy – srov. otázku v posudku č. 5).

Text blíže představuje sociální determinanty zdraví a jednotlivé klíčové oblasti (zaměstnání, vzdělání, sociální oporu atp.), diskutuje sociální exkluzi a jednotlivé složky (ekonomickou, prostorovou, sociální, symbolickou a kulturní dimenzi).

Teoretická část disertační práce se dále věnuje užívání nelegálních drog v ČR, vybraná data jsou převzata z Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti. Jako zajímavé části disertační práce hodnotím kapitoly o zdravotních a sociálních důsledcích zneužívání OPL. Následující pasáže představují systém péče o uživatele drog v ČR (s. 48-53). Na základě převážně zahraničních studií je diskutována i kvalita života. Pozornost je zaměřena na kvalitu života uživatelů drog (např. v kontextu psychiatrických onemocnění).

Teoretickou část disertační práce lze hodnotit jako kvalitní, vycházející z relevantní literatury a zdrojů. Autorka také vhodně vybírá dostupné statistické údaje.

Druhá kapitola představuje cíle práce a jednotlivé výzkumné otázky a hypotézy (s. 58-61). Na tuto kapitolu plynule navazuje pasáž týkající se samotné metodiky výzkumu, která rozebírá jak kvalitativní, tak i kvantitativní přístup. V rámci kapitoly týkající se kvantitativní části byl představen i výzkumný soubor (N = 437 osob). Autorka správně zakomponovala i kapitoly týkající se etiky a možných omezení při realizaci výzkumu.

V následující kapitole jsou konzistentně představeny výsledky realizovaných šetření. V rámci kvalitativní části jsou blíže diskutovány nosné kategorie, které jsou přiblíženy i ve formě citací z realizovaných rozhovorů (s. 75-105). Z hlediska zaměření disertační práce je stěžejní především obrázek č. 1 na s. 92. Kvantitativní šetření představuje výsledky v podobě tabulek (četností) z dotazníkového šetření WHOQOL-BREF.

V kapitole „diskuse“ jsou představeny výsledky a témata vycházející z realizovaného výzkumu, často jsou jednotlivá témata konfrontována se zahraničními studiemi. Tato shrnující kapitola nabízí prostor pro další výzkum této problematiky, ale i pro otázky do diskuse v rámci obhajoby disertační práce (viz níže).

Závěr stručně shrnuje cíle disertační práce a diskutuje využití poznatků v praxi (s. 132). Osobně považuji práci za využitelnou pro instituce a organizace intervenující v oblasti péče o uživatele drog v Jihočeském kraji (neziskové organizace, ale i Policie ČR či Vězeňská služba ČR).

Po obsahové stránce je disertační práce Mgr. et Mgr. Nikoly Brandové poměrně zdařilým textem, autorka se v problematice orientuje, využívána je relevantní literatura a zdroje. Celkově předložená práce přináší nové poznatky o drogové scéně (uživatelů pervitinu) v Jihočeském kraji.

Po formální (jazykové) stránce text vykazuje drobné nepřesnosti (chybějící slova, chybné koncovky u přídavných jmen, chybějící písmena atp.).

V seznamu literatury chybí poměrně mnoho použitých zdrojů v samotném textu (např. Pooler et al., 2018; Wolfe et al., 2020; Li et al., 2020; Mareš, 2006; Janečková, 2005; Nesvadbová, Šandera, Haberlová, 2009; Holčík, Koupilová, 2001; Van Cleenputa, 2012; Malindová, 2011; Dion, 2008; Bowling, 2005; Galizio, Maisto, 1985; Lessenger, Ropper, 2007; Hendl, 2016). **Mohla by autorka tato závažná opomenutí vysvětlit v rámci obhajoby disertační práce?**

Autorka v disertační práci naplnila cíle, které si stanovila. Na základě výše uvedeného konstatuji, že Mgr. et Mgr. Nikola Brandová *prokázala tvůrčí schopnosti v dané oblasti výzkumu, a její práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce (pokud v rámci obhajoby bude vysvětlena výše uvedená nesrovnalost v literatuře)*. **Disertační práci Mgr. et Mgr. Nikolý Brandové doporučuji k obhajobě.**

Zároveň upozorňuji, že disertační práce nesplňuje minimální požadovaný rozsah (150 stran).

Pro podrobnější diskusi při obhajobě navrhuji tyto otázky či okruhy témat:

1. Na základě jakého rozhodnutí bylo určeno, že bude realizováno 15 rozhovorů? Kdy došlo při realizovaných rozhovorech k saturaci dat? Na základě jakých kritérií?
2. Jsou k dispozici zálohovaná data (rozhovory) z kvalitativního šetření v anonymizované podobě? Nebo data (přepisy) byla smazána?
3. Proč nebyla v rozhovoru otázka týkající se placení zdravotního pojištění? Mohla povinnost placení zdravotního pojištění vést k rozhodnutí informantů nevyužívat zdravotní služby? (srov. s. 90)
4. Jak byla ošetřena situace, kdy informant mohl být pod vlivem OPL? Mohlo za této situace dojít ke zkreslení dat?
5. V rámci kvantitativního šetření nepovažuji za vhodné ověřovat hypotézy H4 a H8. Myslím, že se jedná o zákonitosti, nebo ne? (s. 113, 114)

V Brně dne 20. 10. 2021

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M.

